

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК 37.013.42(46) – 057.874 П12

О. Р. ПАВЛИШАК

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГОРТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЗАВДАНЬ ТА ЗМІСТУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ АВСТРІЇ

Проаналізовано діяльність установ позашкільної цілоденної опіки дітей шкільного віку в сучасній Австрії. Розкрито соціально-педагогічні функції гарту. Постульовано, що заходи позашкільної опіки педагогічно та організаційно орієнтуються на актуальні проблеми дітей та їх сім'ї. Визначено фахову компетентність соціального педагога в установі цілоденної опіки в Австрії. Показано, що робота в горті передбачає багатофункціональність у діяльності соціального педагога, а педагогіка гарту орієнтується на дві провідні цілі: самовираження індивіда та організацію і виховання навичок соціального співжиття.

Ключові слова: горт, зміст фахової підготовки соціальних педагогів, професійна діяльність.

О. Р. ПАВЛИШАК

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ГОРТЕ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЗАДАНИЙ И СОДЕРЖАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ АВСТРИИ

Проанализирована деятельность заведений внешкольной опеки детей школьного возраста на протяжении всего дня в современной Австрии. Раскрыты социально-педагогические функции горта. Доказано, что мероприятия внешкольной опеки педагогически и организационно сориентированы на проблемы детей и их семей. Определена профессиональная компетентность социального педагога в заведении опеки на протяжении всего дня в Австрии. Приведены доводы, что работа в горте предусматривает многофункциональность деятельности социального педагога, а педагогическая деятельность горта сориентирована на две основные цели: самовыражение индивидуума и организацию и воспитание навыков социального сосуществования.

Ключевые слова: горт, содержание специальной подготовки социальных педагогов, профессиональная деятельность.

O. R. PAVLISHAK

PROFESSIONAL ACTIVITY IN A HORT AS A FACTOR OF FORMATION OF TASKS AND CONTENT OF SOCIAL PEDAGOGUES' TRAINING IN AUSTRIA

The article deals with the analysis of the activity of Austrian after school educational institutions for schoolchildren. The article reveals the social and pedagogical functions of this institution. It is postulated that every activity that takes place in the hort pedagogically and organizationally meets the needs of children and their families. Specialized competence of social pedagogue for work in an after-school educational institution for schoolchildren. The article proves is determined that the work in hort requires multifunctioning in the activity

of a social pedagogue, and hort pedagogy has two main aims: self-expression of an individual organization and education of social skills for living together.

Key words: *hort, content of social pedagogues' training, professional activity.*

Розширення функціонального поля соціальної педагогіки, що включає нові напрямки і сфери соціальної практики, зумовлює потребу вдосконалення професійної компетентності соціальних педагогів. Формування нової парадигми соціальної педагогіки (зазначимо, процесу довготривалого і складного) характерне для більшості європейських країн, які діють в єдиному освітньому просторі. Приєднання України до Лісабонської конвенції актуалізує цю проблему і в нашій державі, передусім через її зобов'язання щодо реформування системи вищої освіти в контексті європейських вимог.

Прикметно, що в Україні за останнє десятиріччя спостерігається усвідомлення необхідності поліпшення якості підготовки соціальних педагогів. Зважаючи на те, що підготовка згаданих фахівців в нашій державі має короткотермінову традицію, українські науковці все частіше звертаються до зарубіжного досвіду. Зокрема, цьому питанню присвячені наукові праці Л. Віннікової, Н. Гайдук, С. Когут, Н. Микитенко, О. Пічкара, О. Пришляк, Н. Собчак та ін.

Метою статті є проаналізувати професійну діяльність австрійських соціальних педагогів у горті як чинник формування змісту та завдань фахової підготовки цих працівників.

Завдання та зміст фахової підготовки соціальних педагогів, її нерозривно пов'язані з рівнем розвитку соціальної роботи в Австрії, необхідністю виконання певних функціональних обов'язків у соціальної діяльності і повинні відповідати сучасному соціальному замовленню.

Напрями соціально-педагогічної діяльності в Австрії різноманітні. До них належать: загальна соціальна служба; соціально-педагогічна робота з сім'єю; цілодобова опіка; соціально-педагогічна робота з безпритульними; соціальна робота на виробництві; соціально-педагогічна робота з людьми з особливими потребами, алкоголезалежними та наркозалежними; соціально-педагогічна робота з організації дозвілля; соціальна служба в лікарні; вулична соціальна робота; соціальна робота у навчальному закладі; соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю; соціокультурна анімація; соціальний менеджмент; соціально-правове консультування та допомога молоді тощо [8]. Реалізація цих напрямів вимагає від соціального педагога виконання багатьох функціональних обов'язків. Проаналізуємо це докладніше на прикладах організації діяльності горту та соціально-педагогічної роботи з сім'єю.

Горти в Австрії – це соціально-педагогічні заклади для опіки, освіти і виховання дітей шкільного віку, що доповнюють виховний процес у школі. Горт має довготривалу історію свого існування та розвитку. Спочатку це був виховний заклад для бідних хлопчиків шкільного віку, створений 125 років тому. З того часу концепція горту докорінно змінилася. Сьогодні він є відкритим для всіх дітей шкільного віку, а не лише для дітей з малозабезпечених сімей. Горти все більше перетворюються в заклади соціальних послуг, які за своєю концепцією орієнтуються на будь-які життєві ситуації і потреби дітей і їхніх батьків.

Австрійські горти на законодавчому і виконавчому рівні є справою федеральних земель [1; 2]. Виняток становлять тренувальні горти, що приєднані до освітніх закладів соціальної та дошкільної педагогіки і служать для практичної підготовки майбутніх фахівців.

Власниками таких установ для дітей в Австрії можуть бути федерація, земля та община. Усі вони утримуються на кошти певних об'єднань, церкви, підприємства чи приватної особи. Відповідно до кількості федеральних земель в Австрії, є дев'ять федеральних законів, які, незважаючи на різні формулювання, у важливих пунктах збігаються. Основним є те, що відвідування дітьми горту добровільне та відбувається за бажанням батьків.

Попередники горту виникли в дитячих закладах і робітних школах у XIX ст. коли почалася індустріалізація. В цих закладах опікувалися дітьми, яким загрожувала безпритульність. Вони також були інституціями загального народного виховання, спрямованого на трудове життя та пов'язану з ним освіту. Загалом попередниками горту в Австрії можна вважати трудові та промислові школи, які радше мали шкільний (навчальний) характер і призначені були підготувати дітей до майбутньої праці [3; 4].

У першій половині XIX ст. різні педагогічні об'єднання засновують заклади для занять та праці дітей. Реалізується ідея, що покращення виховання дітей робітників є засобом подолання соціальної злиденності. У гортах разом із доглядом за дітьми здійснювалися заходи, щодо їх інтелектуального та морального розвитку.

Певного прогресу в своєму розвитку горт досягнув на межі XIX–XX ст. Через чітке відмежування від школи та акцентування на сімейному характері він розвинувся як своєрідний заклад, що доповнював родинне виховання. Створювалися такі заклади з двох причин: запобігти дитячій безпритульності нижчого класу та вберегти дітей з буржуазних сімей від безпритульних пролетарських підлітків. Розширення мережі позашкільних виховних закладів стало актуальним насамперед в період правління Франца-Йосифа 1849–1916 рр. Саме тоді були закладені основи для всіх галузей навчання та виховання в Австрії. У справі створення горту брали участь міські громади, передусім громада м. Відня. У кожному районі великих міст у робітничих районах передбачалося заснування одного горту пропорційно до кількості дітей шкільного віку [6, с. 202–203].

Спілка захисту дітей вбачала своє завдання в догляді за дітьми робітників після занять, включаючи забезпечення їх обідами. Аналогічно до навчального плану обов'язкової школи було розроблено плани для горту, які доповнювали шкільне навчання, особливо геометрію та креслення, а також заняття з фізкультури, спортивні ігри на повітрі, що сприяло розвитку дітей. Відтак об'єднаний віденський молодіжний горт поставив собі за мету устаткувати молодіжні центри приміщеннями для купання, спортивними та ігровими залами [401].

Горти, що спочатку функціонували як заклади приватних доброчинців і гуманітарних об'єднань, поступово почали трансформуватися в комунальні. З 1909 р. у Відні та Нижній Австрії набули чинності строгі правові положення: горти могли відвідувати тільки діти з народних і громадських шкіл. Хлопці та дівчата повинні були займатися окремо, а керівниками гортів могли стати тільки ті особи, які мали підтвердження на придатність до роботи в школі.

Під час Першої світової війни через значні матеріальні труднощі (погане харчування, брак вугілля тощо) сфера діяльності гортів значно звужилася і зводилася переважно до догляду за дітьми.

У післявоєнний час через погіршення економічного становища та загострення соціальних потреб значення педагогічно організованих гортів знову набуло актуальності в боротьбі з дитячою безпритульністю.

У 1923–1924 рр. з'явилася нова тенденція: великі міста, зокрема Відень та Грац, заснували власні горти і перебирали вже існуючі в своє управління, щоб розташувати неповносправних дітей та зайняти їх.

Після Другої світової війни система гортів в Австрії була заново відбудована та набула свого значення й актуальності. Різні громадські і приватні організації, ради в справах молоді почали створення гортів за новими педагогічними та архітектурними проектами. Горт мав стати для дітей життєвим простором відповідно до їхніх вікових потреб. Додатково до допомоги дітям у виконанні домашніх завдань актуалізувалися соціально-педагогічні заходи та заходи педагогіки вільного часу [4].

У 1962 р. систему гортів передали до компетенції федеральних земель. Освітні заклади для вихователів почали готувати та підвищувати кваліфікацію вихователів горту. Також в освітніх закладах дошкільної педагогіки було введено курси для вихователів горту, щоб забезпечити потребу в кваліфікованих опікунах [7, с. 29; 6, с. 206].

Особливу увагу звертали на те, щоб педагогічні та організаційні заходи позашкільної опіки орієнтувалися на актуальні проблеми дітей та їхніх сімей. Треба враховувати і той факт, що багато родин в Австрії сьогодні мають тільки одну дитину, яка росте без братів і сестер, відтак не має з ким гратися, спілкуватися, обмінюватися думками тощо. Діти перебувають у світі, який визначають дорослі, і не мають досвіду спілкування з іншими дітьми, ровесниками. Школа не може створити достатньої рівноваги. Горт соціально-педагогічної та педагогічної орієнтації надає дітям можливість контактувати і дружити з іншими дітьми у широкому соціальному просторі. Через різні життєві умови позашкільні заклади для дітей шкільного віку стають необхідними не лише як допоміжні до сімейного догляду, а і як стабільне місце контактів, місце цікавих ігор і навчання.

Розглянемо засадничі елементи сучасної педагогіки гурту. Він у своїй соціально-педагогічній функції та функції доповнення сім'ї пропонує дітям шкільного віку індивідуальні, відповідно до їхнього віку і розвитку, заходи виховання, навчання, опіки та забезпечення. Тоді час як школа забезпечує учнів однієї шкільної категорії на основі встановленого навчального плану однаковими навчальними заходами, гурт дає можливість дітям орієнтуватися на свої індивідуальні потреби та навчальні інтереси. Освіта в гурті означає цілісне, орієнтоване на життя та реальні ситуації навчання, яке допускає самодіяльність, підтримує і навіть вимагає її. Усі навчальні процеси відбуваються як діалог з оточенням, взаємодія з іншими дітьми та працівниками гурту і мають за мету розвиток фізичних, духовних, мовних, емоційних і творчих сил дітей відповідно до їхніх індивідуальних обдарувань та інтересів [6, с. 205].

Гурт – це соціально-педагогічна установа з догляду та опіки дітей, що доповнює сім'ю та школу і несе відповідальність за баланс між виконанням шкільних обов'язків і вільним часом, а також за соціально-педагогічно проведений вільний час. Соціальна педагогіка є в цій установі як третя виховна сфера поряд з сім'єю та школою, що діє не поза ними, а всередині них і співпрацює з останніми у формі виховного партнерства [3, с. 247–250].

У гурті дітям створюються умови для виконання домашніх завдань на власну відповідальність. Діти можуть вільно вирішувати, скільки часу та енергії вони витратять на виконання шкільних обов'язків. Дітей забезпечують робочими місцями та засобами навчання. Існує так звана гнучкість у часі на виконання домашніх завдань. Педагоги розуміють своє соціально-педагогічне завдання – завдання супроводу дітей, передовсім дітей першого класу, і при переході з одного ступеня школи на інший опікають їх інтенсивніше. Отже, одним із завдань гурту є забезпечення належного соціально-педагогічного супроводу та підтримка дітей при виконанні ними шкільних завдань і обов'язків.

Освітні процеси в гурті формуються за умови активної участі дітей. Соціальні педагоги супроводжують їх на основі взаємного визнання та взаємоповаги. Вони допомагають дітям, прагнуть зрозуміти різноманітні форми їх особистісного прояву. При цьому кожна дитина має можливість залишатися суб'єктом індивідуального навчального процесу і процесу розвитку.

Найважливішим завданням позашкільної установи є педагогічна організація дозвілля дітей. Школярі мають знайти для себе в гурті різні види діяльності за інтересами та здібностями. Гурт повинен бути тим місцем, яке приносить дітям задоволення, відпочинок, а не продовження школи. Заняття мають ґрунтуватися на засадах добровільності. Соціальні педагоги спільно з дітьми організують різноманітні види педагогічно забарвленого проведення вільного часу у формі:

- вільних ігор дітей, що не заплановані вихователями. Зміст, матеріал, приміщення та форма соціальної взаємодії визначають діти. Педагоги піклуються про сприятливі загальні умови (достатній час, цікавий матеріал, визначення структури приміщень за функціональними сферами) і підтримують дітей лише там, де вони відчують у цьому потребу, щоб уникнути небезпечних чи конфліктних ситуацій;

- керованих ігор, мета та організація яких визначаються соціальними педагогами [6, с. 215–217].

Важливим є насамперед те, щоб діти з радістю і задоволенням проводили в гурті свій вільний час.

У полі зору соціальних педагогів постійно перебуває питання про можливі та необхідні форми батьківської роботи в гурті. Часто соціальним педагогам складно входити у тривалий та інтенсивний контакт з батьками: працюючі батьки не можуть забирати, наприклад, дітей особисто, дорослі за віком діти йдуть додому самі тощо. Тому соціальні педагоги продумують і реалізують, поряд з традиційними формами роботи з батьками (розмова-знайомство, вечір для батьків, години прийому, бесіда у випадку конфлікту, свято річниці гурту), й ряд непрямих шляхів комунікації (інформаційна дошка, виставка загального плану, зошити повідомлення, батьківські листи, циркуляри, запрошення на виставку дитячих малюнків, газети гурту, відкриті листи, спільні екскурсії батьків та дітей, функціонування батьківського кафе тощо).

Сьогодні дуже поширеним явищем для дітей у школі, на ігровому майданчику, при поході за покупками або безпосередньо під час перебування у гурті є зустріч з дітьми та дорослими людьми, в яких інший колір шкіри, котрі розмовляють іншою мовою, інакше

одягнені, дотримуються інших звичаїв, інакше харчуються. Для соціальних педагогів горту, особливо в густонаселених центрах, діти – представники різних культур – стали звичним явищем. Приймати ці культурні відмінності та розуміти їх і вчити цього розуміння дітей є одним із завдань соціальних педагогів. Горт надає можливість всім дітям – як іноземцям, так і австрійцям – набути досвіду спілкування і навчитися поважати інший спосіб життя. Педагоги горту стають перед складним завданням – розробити та реалізувати план інтеграції цих людей на основі врахування їхніх особливостей і відмінностей. Йдеться про емоційне знайомство дітей у горті з представниками інших культур, знайомство з їхніми звичаями. Діти можуть у щоденному спілкуванні, а також при проведенні завчасно підготовлених заходів навчитися сприймати співжиття різних культур не як проблему, а як різнобічні відносини. І у цьому провідна роль належить соціальним педагогам, котрі працюють в горті [4].

У принципі всі діти можуть розвиватися в багатомовному середовищі. Однак яку мотивацію вони при цьому використають залежить від прикладу дорослих та їхньої підтримки і допомоги. При цьому бажання дітей спілкуватися з ровесниками, спільно вирішуючи проблеми, сприяє розвитку їхнього інтересу до нової мови. За таких обставин мовний клімат, мовне сприйняття завжди мають важливе пізнавальне значення. Не можна не зважати також на той факт, що діти опиняються в емоційному, комунікативному та інтелектуальному середовищі двох або й декількох мов. Музика, одяг, страви та напої, а також свята і звичаї – це наступні чинники, які доповнюють, ілюструють і роз'яснюють різні культурні способи життя. Звичайно, у центрі уваги в горті є свята – карнавали, свята урожаю, рамадан, фашінг та ін.

Спілкування з батьками-іноземцями також є певною проблемою для соціальних педагогів горту, адже ті беруть значно меншу участь у його житті. Проблемними для соціальних педагогів є питання налагодження діалогу з такими батьками. На першому місці тут стоїть мовне питання. Батьки цінують, якщо вони отримують повідомлення декількома мовами. Це підкреслює, що їхня думка і присутність та безпосередня участь у справах установи цікавить фахівців і буде врахована в роботі з дітьми. Досвід співпраці соціальних педагогів з мігрантами засвідчив, що вони вибудовують її на партнерських засадах і тим самим сприяють процесу їхньої соціалізації. Одна з істотних основ інтеркультурної роботи, що успішно здійснюється в горті, – дискусія соціальних педагогів та співпраця з батьками дітей – представниками етнічних меншин. Стосунки, розуміння та уважне ставлення до етнічних меншин соціальних педагогів відіграють вирішальну роль і позитивно впливають на поведінку дітей [6, с. 220].

Однак традиційний горт нині не завжди відповідає різноманітним потребам і ситуаціям сімей, школи, дітей. Актуальною проблемою є питання організованого позашкільного догляду дітей, що відповідає сучасним суспільним вимогам. Батьки в Австрії потребують довготривалих, гнучких термінів та індивідуалізованих форм і методів роботи позашкільних установ. Передовсім це стосується самотніх матерів та батьків, що працюють. Вони скаржаться, що час їхньої роботи не збігається з часом роботи таких установ, відтак вони змушені користуватися послугами третіх осіб з догляду за дітьми. Ініціативні батьки організовують, наприклад, дитячі групи для дітей віком до 15 років [3; 4; 6].

Форми позашкільної опіки дітей урізноманітнюються. В Австрії спостерігається тенденція до створення структур неklasичного профілю з догляду за дітьми, здійснюється вікове розширення груп тощо. Існує так звана опіка першокласників при садках у післяобідній час, організуються навчальні клуби, а також клуби вільного часу та цілодобові школи. Горти вже не вважаються всеохоплюючими установами. Вони в сучасних умовах намагаються надати соціально-педагогічну допомогу дітям з різних сімей. Це – виховні заклади з акцентом на виховання, а не навчання. Значення і необхідність опіки випливають з індивідуальних життєвих умов дітей та батьків. Відбуваються зміни у потребах дітей, змінюються і вимоги з боку школи. Позашкільні установи стоять перед завданням розробки власних спеціалізацій і профілів, які би гнучко реагували на індивідуальні запити дітей та їхніх сімей і пропонували індивідуально спрямовані заходи.

Педагогіка горту орієнтується на дві провідні цілі: самовираження індивіда та організацію і виховання навичок соціального співжиття. Горт передбачає значне розширення життєвих сфер дітей і дає школярам основні імпульси до навчання і розвитку. Як педагогічний

заклад, що доповнює сім'ю і школу, він збільшує радіус діяльності школярів в їхньому соціальному оточенні. Сучасне виховання в горті ставить за мету запропонувати заходи, які б суттєво стимулювали розвиток відносин і набуття досвіду. Від педагогів горті вимагають рефлексії сучасних умов дитинства, вивчення умов зростання та актуальних потреб дітей.

Фахова компетентність соціального педагога в установі цілоденної опіки в Австрії базується на фундаментальному знанні рідної мови, математики та іноземної мови (англійської), що є передумовою успішної праці в горті. Тільки володіючи добрими знаннями, соціальний педагог може допомогти дітям у вирішенні їхніх шкільних завдань та вирішенні конкретних проблем, користуватися авторитетом і бути визнаним серед батьків і педагогів як компетентний фахівець. Соціально-педагогічна діяльність у горті вимагає загальнотеоретичних знань в галузі: педагогіки, соціальної педагогіки та психології: психологічного розвитку дітей та молоді шкільного віку і їх потреб; теорії соціального виховання та групової роботи, а також роботи в колективі; педагогіки дозвілля; педагогіки дорослих та організації співпраці з батьками; методів заохочення дітей до навчання; особливостей роботи з педагогічно занедбанними дітьми тощо [5; 6].

Не менш важливими є і спеціальні знання соціально-педагогічного працівника в горті з: планування та розробки різноманітних дозвіллевих проєктів для дітей; володіння музичними інструментами; організації забав для дітей молодшого шкільного та підліткового віку (пісні, танці, музичні твори, спортивні змагання, ігри, фільми тощо); національних традицій, звичаїв і свят різних народів тощо. Соціальний педагог має широке коло функціональних обов'язків у горті. Він повинен здійснювати догляд за дітьми та допомагати їм у виконанні домашніх завдань, проводити індивідуальні та колективні заняття, підтримувати і розвивати індивідуальні нахили і здібності дітей, створювати в установі сприятливе життєве середовище для кожної дитини.

Важливою складовою роботи соціального педагога в горті є рефлексія, тобто адекватна оцінка та фаховий аналіз результативності своєї діяльності. Для цього він має володіти знаннями про аналіз, узагальнення, зіставлення та інші методи і прийоми самооцінки діяльності. Соціальний педагог повинен також володіти певними вміннями та навичками:

- для щоденного співжиття з дітьми – уміння любити дітей; розуміння специфічних ситуацій дітей; врівноваженість і терпіння; гумор;
- для співпраці з колегами – вміння та готовність спільно вирішувати конкретні завдання, гармонійна співпраця; уміння правильно оцінювати своїх співпрацівників; бути для інших взірцем своєю поведінкою;
- для співпраці зі школою та батьками – чемність і чуйність (товариськість); комунікабельність; вміння дбати про інших та виявляти розуміння; вміння зрозуміло представити іншим свою виховну роботу; толерантність до інших;
- для співпраці з керівництвом – позитивне ставлення до стилю роботи керівника; конструктивна співпраця; вміння коректно відстоювати і представляти свою точку зору (думку); здатність до об'єктивної критики [6, с. 223].

Робота в горті ставить певні вимоги до особистості соціального педагога. Насамперед він повинен бути активною, сильною особистістю, впливати на дітей добрим прикладом, любити їх, брати активну участь у вирішенні соціальних питань суспільства. Педагогічні працівники горті мають володіти такими особистими рисами, як: самостійність та ініціатива; швидкість мислення; здатність до прийняття самостійних рішень; відповідальність; прагнення до підвищення рівня кваліфікації; вміння планувати та втілювати в життя ідеї і задуми; мати добре здоров'я та проявляти інтерес до занять спортом.

Отже, робота в горті передбачає багатофункціональність у діяльності соціального педагога, а звідси – врахування цього у змісті його професійної підготовки. Наведені приклади організації соціально-педагогічної роботи в горті засвідчують, що підготовка соціального педагога повинна бути різнобічною за змістом, функціями, теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками, особистісними якостями і, таким чином, забезпечувати його високу професійну компетентність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bundesministerium für Arbeit, Gesundheit und Soziales: Bericht über die soziale Lage 1997. – Wien, 1998.
2. Bundesministerium für Umwelt, Jugend, und Familie: 4. Österreichischer Familienbericht. Zur Situation von Familie und Familienpolitik in Österreich. – Wien, 1999.
3. Kaplan K. Handbuch der Hortpädagogik / K. Kaplan. – Freiburg im Breisgau, 1999.
4. Kränk-Nagl R. Außerfamiliale Angebote der Kinderbetreuung. In- Bundesministerium für Soziale Sicherheit und Generationen. 4. Österreichischer Familienbericht. Familien- & Arbeitswelt / R. Kränk-Nagl. – Wien, 1999. – S. 85–101.
5. Kröchen S. Die Ausbildung der Sozialarbeiterinnen und Sozialpädagoginnen in Europa. / S. Kröchen // Entwicklung und Herausforderung. – Wien, 1995. – S. 102–121.
6. Lauer mann K. Sozialpädagogik in Österreich. Perspektiven in Theorie und Praxis / K. Lauer mann, G. Knapp. – Mohorjeva Verlag, 2003.
7. Oszto vits O. Vom Aufseher zum Sozialpädagogen / O. Oszto vits // DU. – 1990. – № 2. – S. 34–42.
8. Scheipl J. Antworten auf neue Herausforderungen / J. Scheipl // Sozialpädagogische Impulse. – Sondernummer. – Hollabrunn, 2000. S. 7–13.
9. Thiesen P. Sozialpädagogik lehren. Kleines Kompendium des Unterrichtens an Ausbildungsstätten für Sozialpädagogik/Sozialarbeit / P. Thiesen.–Weinheim – Basel: Beltz, 1991.
10. Wien als mögliches Kompetenzzentrum für Sozialarbeit – [Електронний ресурс] http://www.oe-journal.at/Aktuelles/0602/07_01wute04061006.htm